

Filosofijos ir humanistinio ugdymo universitetinių studijų pradžia Kaune: sociokultūrinių verčių ženklai

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

romualdas.juzefovicius@lkti.lt

ORCID: 0000-0003-2415-279X

Remiantis rankraštinių šaltinių ir skelbtų tekstų tyrimu, straipsnyje siekiama išnagrinėti 1920 m. pradėjusių veikti Aukštųjų kursų ir 1922 m. pagal juos įsteigto Lietuvos universiteto filosofijos ir edukacijos disciplinų sanglaudas, studijų teorinio kryptingumo formavimo pradžia, įvertinti mokslo asmenybių indėlį skatinant studijų tarpdiscipliniškumą, vertybinį ugdymą. Straipsnyje taip pat siekiama nustatyti, ar Kaune pradėtos šios studijos tapo studentų pasaulėvaizdžio ugdymo, jų kultūrinio socialumo skatinimo pagrindu. Vertybinio ugdymo koncepcijos yra svarbios įdiegiant ir plėtojant pedagogų rengimo studijas šių dienų universitetuose, yra reikšmingos ugdant studentų sociokultūrinio aktyvumo nuostatas. Filosofijos, kaip ir kitų humanitarinių mokslų, edukacinės paskirties pagrindai neprarado aktualumo nepriklausomos Lietuvos visuomenėje. Straipsnis parengtas remiantis pranešimu, skaitytu nacionalinėje mokslinėje konferencijoje „Lietuvos filosofijos trajektorijos“, skirtoje paminėti Pasaulinei filosofijos dienai 2022 m. lapkričio 17 d.

Esminiai žodžiai: Lietuvos universitetas, filosofijos studijos, edukacija, Kaunas, Lietuvos Respublika.

Įvadas

Lietuvos universiteto įsteigimo Kaune šimtmečio metinės paskatino švietimo, mokslo istorikus šių dienų žiūrėjimo ir aktualizavimo prasme įvertinti universitetinio mokslo raidos procesą, studijų indėlį į nepriklausomos Lietuvos valstybės ir visuomenės raidą tarpukario metais, kultūrinio modernėjimo procesą. Pami-

nėtina, kad universitetinio mokslo istorijos tematika susilaukė dėmesio per visus metus po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Išskirtini informatyvūs bendresnio turinio leidiniai: Česlavo Mančinsko monografija „Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940“¹, kolektyvinis straipsnių rinkinys „Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuo-

¹ Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.

menė 1922–2002², taip pat nauja Antano Kulakausko knyga „Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija“³, Audronės Veilientienės monografija „Kauno technologijos universiteto istorijos kelias“⁴, kuriose šalia kitų, yra pateikti duomenys ir vertinimai apie universitetines humanitarikos studijas tarpukario metais, įvardinamas iškiliausių asmenybių indėlis formuojant akademinę bendruomenę, aptartos atskiros mokslininkų humanitarų akademinės raiškos sritys. Kita vertus, dar nėra išsamiai išnagrinėtas ir įvertinamas individualus ir kolektyvinis Lietuvos universiteto fakultetų mokslininkų indėlis susiejant filosofijos ir teorines ugdymo disciplinų studijas, kurios sudarė ženklų universitetinių programų dalį.

Šiame straipsnyje keliamas tikslas atskleisti ir įvertinti Lietuvos universitete dėstytojų filosofijos ir pedagogikos disciplinų sampynas nuo Aukštųjų kursų įsteigimo 1920 m. iki 1930 m. pradėtų universitetinių studijų organizavimo reformų. Darbe keliami šie uždaviniai: remiantis archyvinių, rankraštinių šaltinių ir skelbtų tekstų tyrimu, išanalizuoti universiteto profesūros indėlį įdiegiant filosofijos ir pedagogikos studijų tarpdiscipliniškumą, iširti studijų teorinio kryptingumo formavimą, įvertinti studijų intelektualinio ir vertybinio studentų ugdymo, jų kultūrinio socialumo skati-

nimo aspektus. Rengiant straipsnį taikomi analizės ir apibendrinimo metodai.

Paminėtina, kad istorijos duomenų apie filosofijos dėstymą ir mokslinių darbų publikavimą Lietuvos universitete jau yra trumpai pateikta Lietuvos filosofijos istorikų apžvalginėse publikacijose⁵. Keliuose biografiniuose leidiniuose, kuriuose remiamasi atsiminimais, iš dalies rašoma apie profesorių Stasio Šalkauskio⁶, Prano Dovydaičio⁷, Petro Leono⁸ pedagoginės veiklos, taip pat kultūrinės, šviečiamosios raiškos akademinėje aplinkoje ir visuomenėje ypatumus.

Teorine prasme šiai temai analizuoti yra aktuali Arūno Sverdiolo monografija „Kultūra lietuvių filosofų akiratyje“, kurioje filosofiniu aspektu analizuojamas nacionalinės kultūros sampratos klausimas, istorinės kultūros tautiškumo interpretacijos Stasio Šalkauskio, Prano Dovydaičio, Antano Maceinos ir kitų žinomų tarpukario intelektualų darbuose. Knygoje aptariama reikšminga istoriografijai inteligentijos paskirties visuomenėje samprata, kuri iš dalies siejama su istorine lietuvių nacionalinio judėjimo patirtimi, tautinio atgimimo įprasminimu ir jo tęstinumo savivoka Pirmosios Lietuvos Respublikos metais⁹.

2 Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.

3 Kulakauskas, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.

4 Veilientienė, Audronė. *Kauno technologijos universiteto istorijos kelias*. Kaunas, Kauno technologijos universitetas, 2022.

5 Plečkaitis, Romanas. Filosofijos vaidmuo Lietuvos visuomenės gyvenime. *Lietuvos mokslas*, t. 5, kn. 15, Vilnius, 1997, p. 30–38; *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991.

6 Eretas, Juozas. *Stasys Šalkauskis. 1886–1941*. Brooklyn, New York: Tėvų Pranciškonų spaustuvė, 1960.

7 Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaičis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017.

8 Leonavičius, Petras. *Petras Leonas–Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002.

9 Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.

Aktualūs šių dienų kultūrologų darbai apie visuomeninės universitetų paskirties vertinimų kaitą XX a., akademinio elito reikšmę stiprinant visuomenės ugdymą, kultūrinio tapatumo formavimą¹⁰.

Šiame straipsnyje panaudoti aukštojo mokslo steigimo dokumentai, studijų planai ir programos. Tai informatyvūs šaltiniai, kurie yra svarbūs nagrinėti aukštojo mokslo organizavimo procesą, jo struktūros ir studijų turinio formavimą, asmenybių dalyvavimą. Akademinio proceso vertybinės nuostatomis, jų sklaidai nagrinėti šiame straipsnyje buvo naudingi dėstytojų ir studentų užrašai, spaudoje viešinti Lietuvos universiteto vadovėliai ir kiti tekstai.

Tarpukario nepriklausomos Lietuvos mokslininkų teorinės ir pedagoginės raiškos patirtis yra vertinga siekiant geriau suvokti šių dienų humanitarikos ugdomąją, kultūrinio tapatumo stiprinimo paskirtį sparčiai kintančioje ir globalizuojamoje aplinkoje, ši patirtis svarbi suvokiant mokslo asmenybių ir institucijų iniciatyvų reikšmę valstybės švietimo ir kultūros politikos strategijoje.

Klasikiniai aukštojo mokslo steigties pagrindai

Filosofijos ir edukacijos disciplinų dėstymo ištakos Kaune yra sietinos ne tik su Lietuvos universiteto įkūrimu 1922 m., bet ir su jo pirmtaku – visuomeniniais pagrindais

10 Samalavičius, Almantas. Universitetas, rinkos ideologija ir kultūros disciplinos. *Sovijus*, 2015, t. 3, nr. 2, p. 40–51; Rubavičius, Vytautas. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018 ir kt.

1920 m. pradėjusiu veikti studijų centru, pavadintu Aukštaisiais kursais. Jų organizavimo iniciatorius buvo matematikas Zigmas Žemaitis, o steigėjų grupėje veikė psichologas ir pedagogas Jonas Vabalas-Gudaitis, kuris pasisakė už daugiaprofilinio, klasikinio universitetinių studijų centro steigimą, svarbų dėmesį teikiant humanitarinių disciplinų dėstymui, derinant taikomąsias ir teorines studijas. Šiame aukštojo mokslo laikinojoje sostinėje steigties kontekste buvo itin aktualus filosofijos ir pedagogikos studijų dermės kryptingumas.

Studijų organizatorių pastangomis Aukštieji kursai buvo atidaryti 1920 m. sausio 27 d. ir tuo metu jau buvo įvardinami kaip pirmoji nepriklausomos Lietuvos privati aukštoji mokykla, kurią siekta paversti pilnaverčiu universitetu.

Įstatuose kursų steigėjai numatė, kad jų formuojama institucija bus ne vien mokyimo, bet ir mokslo įstaiga, telkianti mokslo tyrėjus. Aukštųjų kursų struktūroje buvo numatyti 6 skyriai: Humanitarinių mokslų, Teisių, Gamtos, Fizikos-matematikos, Medicinos, Technikos. Humanitariniame skyriuje buvo numatytos Filologijos, Literatūros, Istorijos, Filosofijos, taip pat Pedagogikos sekcijos¹¹.

Humanitarų studijas buvo numatyta derinti su praktinio pedagoginio darbo perspektyvomis, taip pat programose buvo derinamos studijų turinio visuotinumai, universalumo ir lituanistikos sanglaudų studijų galimybės.

Vertėtų pabrėžti, kad Jonas Gudaitis rėmėsi savita teorine sistema, pagrįsta gyvo-

11 Aukštųjų kursų įstatai, švietimo ministro patvirtinti 1919 12 27. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA)*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 65.

sios ir negyvosios gamtos sąveikos analizės pagrindais, mėgino tai taikyti visuomenės raidos procesams suvokti, tuo pagrindu siekė skatinti ir tarpdisciplinines studijas. J. Gudaitis paskaitose ir spaudoje viešino pasaulietinės etikos pozicijas, pagrįstas jo akcentuojamais „konstruktyviosios sąveikos pagrindais“: savitarpio supratimu ir pagarba žmogui. Nors J. Gudaitis neigė krikščioniškas žmogaus ugdymo pozicijas, tačiau studijų organizavimo metu buvo telkiami skirtingų pasaulėžiūrų intelektualai¹².

Organizuojant studijas buvo itin svarbus Prano Dovydaičio indėlis, jis pradėjo formuoti filosofijos studijų pagrindus, kuriuos stengėsi remti krikščioniškosios pasaulėžiūros nuostatomis. Pedagoginį darbą pradėjo 1920 m. pavasario semestre įvadine paskaita „Lietuvių filosofijos vieta kitų tautų filosofijoje, jos uždaviniai ir keliai“¹³. Filosofijos istorijos studijas siekė pagrįsti tarpdalykiškumu ir naujomis mokslo pasaulio idėjomis.

Aukštuosiuose kursuose P. Dovydaitis taip pat dėstė pedagogikos, senovės ir viduramžių istorijos ir kai kuriuos kitus dalykus. Jo pedagoginės veikla neapsiribojo vien šių disciplinų dėstymu, buvo vertinamas kaip itin plataus interesų lauko intelektualas, studijuojančius skatino sieti gamtos mokslų žinias su pasaulėžiūros raidos problemomis.

Aukštuosiuose kursuose pradėjo dėstyti profesionalus filosofas ir pedagogas Stasys

Šalkauskis, kuris mokslinėje literatūroje yra vertinamas kaip vienas žymiausių Lietuvos katalikybės ideologų. S. Šalkauskis pradėjo dėstyti bendrosios logikos, naujosios filosofijos istorijos kursus.

Aukštųjų kursų programoje buvo numatyta filosofijos istorijos kursus dėstyti siejant juos su kultūros raidos procesais, taip pat atskleidžiant žymiausių filosofų esmines koncepcijas. Į studijų programą buvo įtrauktos ir labiau specializuotos filosofijos sritys: etika, estetika, religijos filosofija¹⁴.

Filosofijos disciplinos tapo kitų specialybių studijų programų dalimi. Pavyzdžiui, kai kurie filosofijos kursai buvo pradėti dėstyti tiesiogiai pedagogikos programoje, pavyzdžiui, filosofijos įvadas, pedagogikos istorijos ir filosofijos raidos sanglaudų raida. Filosofijos studijos iš dalies buvo įtrauktos į gamtos ir tikslųjų mokslų programas, Gamtos mokslų skyriaus lankytojams teko klausyti filosofijos įvado paskaitas.

Pedagogikos sekcijos planuose pirmiausia buvo nurodomos bendrosios pedagogikos, psichologijos, taip pat logikos, filosofijos studijos¹⁵. Aukštuosiuose kursuose, kaip byloja studijų planai ir programos, buvo įdiegiama teorinių fundamentalių ir taikomųjų studijų dermė, tai sudarė prielaidas formuoti klasikinio nacionalinio universiteto pagrindą Kaune. Filosofijos studijos šiame kontekste tapo svarbia tarpdalykiškumo jungtimi.

Aukštieji kursai veikė iki 1922 m. vasario 16 d., kol buvo pradėti pertvarkyti veikti Lietuvos universiteto teisėmis. Iš pradžių buvo numatyti 8 fakultetai: Humanitarinis,

12 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 367.

13 Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1994, t. 7, p. 124.

14 Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus dėstomi dalykai per 3 metus. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 65.

15 Ten pat.

Teisių, Matematikos-fizikos, Gamtos, Agromijos, Medicinos, Technikos, Teologijos. Humanitarinį fakultetą pagal projektą turėjo sudaryti Lingvistikos, Filosofijos, Literatūros, Istorijos, Archeologijos, Pedagogikos, Judaikos, Slavų skyriai su atitinkamų sričių katedromis¹⁶.

Po svarstymų buvo siūloma jungti kai kuriuos fakultetus, mažinti skyrius ir nustatyta studijas pradėti organizuoti 6 fakultetuose: Teisių, Matematikos-gamtos, Medicinos, Technikos, Humanitariniame, Teologijos-filosofijos¹⁷. Atskiros filosofijos katedros buvo steigiamos pastarųjų dviejų fakultetų struktūroje, pedagogikos disciplinų studijas taip pat pradėta organizuoti šiuose fakultetuose.

Universiteto statute numatyta dėstyti bendruosius ir specializuotus fakultetų skyriuose studijuojamus dalykus, derinti kryptingumą ir disciplinų grupavimą. Humanitarinių mokslų fakultete buvo pirmiausia siūlomi privalomi visų specialybių studentams bendrieji lietuvių kalbos ir filosofijos įvado kursai. Šio fakulteto specialieji dalykai buvo grupuojami pagal filologijos, literatūros, istorijos, filosofijos sritis, buvo numatytas ir psichologijos, pedagogikos disciplinų dėstymas. Kaip liudija formuojama studijų kryptingumo struktūra, Humanitarinių mokslų programa buvo paremta Aukštųjų kursų planavimo pagrindu.

Teologijos-filosofijos fakultetas universiteto steigties metais apėmė dvi pro-

gramines dalis: vieną studijų kryptį sudarė teologija, o į visą kitą kryptį buvo įtraukta filosofija, psichologija, pedagogika, literatūra ir kai kurios kitos disciplinos. Fakultetas, pasak Juozo Ereto, atstovavo vakarietiškam krikščioniškam humanizmui ir demokratijai. To fakulteto humanistinių filosofijos skyrių, jo mokomojo personalo pagrindą sudarė baigusieji aukštuosius mokslus Belgijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir kituose Vakarų Europos universitetuose¹⁸.

Lietuvos universiteto steigėjai numatė organizuoti mokslinį darbą, pradėti doktorantų rengimą, kurį numatyta susieti su studijuojamų disciplinų tematika. Universiteto studentai, kurie buvo sėkmingai išlaikę visus egzaminus ir pristatę baigiamuosius darbus, galėjo siekti daktarato. Tuo tikslu jie turėję išlaikyti stojamuosius doktoranto egzaminus ir parašyti daktaro darbo tekstą.

Humanitarikos disertacijų Lietuvos universitete pradėta rengti negausiai, nes pirmaisiais universiteto metais dar nebuvo tinkamų pretendentų, dėstytojai ir studentai pirmiausia siekė stažuotis ir įgauti akademinės patirties užsienio aukštosiose mokyklose, kai kurie ten parašė ir apginę disertacijų darbus. 1925 m. birželio 4 d. Lietuvos universiteto senato nutarimu gabūs absolventai buvo paliekami dirbti universitete ir buvo komandiruojami užsienį specializuotis¹⁹.

Vertėtų paminėti, kad pirmasis filosofijos tematika daktaro darbą Lietuvos universitete 1927 m. apginė iš Latvijos

16 Lietuvos universiteto statutas. Projektas su Steigimo Seimo pataisomis, 1921. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (toliau LNMMBR)*, F 17-381, l. 1-35.

17 Universiteto statutas. *Lietuvos universitetas*. Kaunas, 1923, p. 13-15.

18 Eretas, Juozas. *Stasys Šalkauskis. 1886-1941*. Brooklyn, New York: Tėvų Pranciškonų spaustuvė, 1960, p. 167.

19 Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918-1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 215.

atvykęs pedagogas ir filosofas Aleksandras Veidemanas. Dar nuo XX a. pradžios Rusijoje jis pradėjo bendrauti su Vosylium Sezemanu ir jo paskatintas Kaune apginė daktaro darbą „Mąstymas ir būtis“, kuris buvo parengtas anksčiau skelbtų darbų pagrindu²⁰.

Vėliau Lietuvos universitete filosofijos daktaro darbus parengė ir keli šio universiteto dėstytojai ir absolventai, tai sudarė galimybę įgyti reikiamą akademinę kvalifikaciją savo institucijoje, siejant ją su akademinio darbo turiniu.

Teorinis ir sociokultūrinis studijų formavimo laukas

Pirmiausia vertėtų pastebėti, kad Filosofijos kursas nuo pat Lietuvos universiteto steigties pradžios buvo siekiama susieti su visuomenės raidos, kultūros, mokslo paskirties ir ypatumų suvokimo skatinimu, žmogaus ir pačios visuomenės, t. y. individualaus ir kolektyvinio ugdymo tikslais. Rengiant universiteto studentų humanitarų studijų programas, kaip jau minėta, buvo numatyta pedagoginio darbo galimybė, todėl jų programose buvo įtraukti etikos, pedagogikos, socialinės psichologijos ir kt. kursai.

Universiteto studijų kryptingumo formavimo metais teorinių ir taikomųjų disciplinų dėstymo organizavimo prasme buvo svarbus Prano Dovydaičio indėlis. Universiteto steigimo metu jis tapo Teologijos-filosofijos fakulteto ekstraordinariu

profesoriu, jo iniciatyva buvo įsteigta Religijų istorijos katedra²¹. P. Dovydaitis, kaip rašoma jo biografijose, buvo renkamas administracinėms pareigoms: 1924–1925 m. buvo fakulteto sekretoriumi, vėliau buvo universiteto sekretoriumi.

P. Dovydaitis dėstė keliose katedrose filosofijos, religijos istorijos, filosofijos istorijos ir kitus kursus. Dauguma jo dėstomų dalykų priklausė Filosofijos skyriaus įvairioms katedroms, pavyzdžiui, Filosofijos istorijos katedroje jis skaitė du kursus: senovės filosofijos istoriją ir vidurinių amžių filosofijos istoriją. Abiem šiems kursams buvo skiriama po keturias savaitines valandas, jie buvo privalomi tik filosofijos specialybės studentams, kurių buvo nedaug. Šias paskaitas lankė ir kai kurie kitų specialybių studentai, kurie buvo pasirinkę filosofiją šalutine studijų šaka. Gausiausiai klausytojų P. Dovydaitis turėjo pedagogikos istorijos paskaitose. Kadangi visi Filosofijos skyriaus studentai ruošėsi mokytojo darbui, tai beveik visi jie pedagogiką ir psichologiją buvo pasirinkę šalutine studijų šaka. Mokytojo cenzui įsigyti jo pedagoginių kursų taip pat atėdavo klausyti Matematikos ir gamtos fakulteto studentų²².

Studentų atsiminimuose rašoma, kad profesoriaus P. Dovydaičio bendravimas su studentais skatino mokslinio ir kultūrinio akiračio plėtojimą, tačiau jo pedagoginis darbas vertinamas nevienareikšmiškai. Apibendrinamas studentų atsiminimus ir jų vertinimų prieštaravimus, Juozas

20 Kovalčuk, Svetlana. *Главы из монографии „Взыскую истину“*. Prieiga per internetą: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/kovalchuk-samarin-glavy/o-veideman.html>

21 Vasiliauskiėnė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1994, t. 7, p. 124.

22 Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 171.

Girnius konstatavo, kad profesorius per mažai laiko skyrė dėstomiems kursams paruošti, tačiau jis nuosekliai „sekė mokslo sričių pažangą, stengėsi savo aptiktas naujoves perteikti klausytojams, skatino jų platesnę skaitybą ir gilesnį išsilavinimą“. Pažangesnieji studentai gerai vertino savo profesorių ne tik iš paskaitų, bet ir iš gausių jo raštų, jiems P. Dovydaitis buvo „mokslo darbštumo pavyzdys“²³. Profesorius, kaip liudija atsiminimai, sisteminių kursų ir paskaitų konspektų nerengdavo, tačiau paskaitose ir pratybose naudojo daug užsienio literatūros, savo gausiai publikuojamus darbus, skatino diskusijas²⁴.

Jo paskaitų kurso konspektus stengėsi sudaryti ir rankraščio teisėmis platinti patys studentai, juos tobulino, papildė ir panaudojo studijoms. Rankraštiniuose fonduose išsaugoti pedagogikos istorijos konspektai byloja, kad studentai, panaudodami P. Dovydaičio paskaitų užrašus ir nurodytą literatūrą, gebėjo pakankamai nuosekliai susisteminti teorinį ir istorinį kurso turinį²⁵. Žmogaus ugdymo ištakos čia siejamos istorinėmis auklėjimo patirtimis, kurios buvo brandinamos civilizacijų kultūrinėje ir religinėje aplinkoje. Pedagogikos istorijos turinys apėmė ne tik Europos, bet ir Azijos ugdymo ištakas ir raidos patirtis, akcentuota mokslo žinių, raštingumo, bet ir dorinio ugdymo, mąstymo skatinimo svarba žmonijos raidoje. Buvo nagrinėjamas

senovės graikų ir vėlesnės filosofijos idėjų vaidmuo plėtojant švietimą ir žmogaus ugdymą. Filosofijos idėjų sklaida siejama su vis tobulesniu Pasaulio ir visuomenės procesu suvokimu, apibūdinamas universitetinio mokslo vaidmuo. Vertybiniu aspektu aptariami valstybinio ir pilietinio ugdymo principai, kurie formavosi modernėjančiose visuomenėse nuo XIX a., nurodomi žmogaus visuomeniškumo, savivokos ugdymo pagrindai. Ugdymo istorinės patirtys, mokslo pasiekimų visuma yra konspektuose siejama su krikščioniškuoju auklėjimu.

P. Dovydaitis išvertė žinomų užsienio autorių straipsnių pedagogikos klausimais, kurie buvo publikuojami „Lietuvos mokykloje“ ir kituose leidiniuose, rekomenduojami ir panaudojami studijų metu. Lietuvos universiteto akademinį darbą, mokslo žinių sklaidą skatino profesorius P. Dovydaičio iniciuoti žurnalai „Logos“, „Soter“ išleisti Teologijos ir filosofijos fakultete, taip pat jo lėšomis pradėtas leisti mokslo populiarinimo leidinys „Kosmos“. P. Dovydaitis universiteto bendruomenei skaitytuose pranešimuose akcentavo mokslo pažangos, visuomenės ir kultūros raidos sampynas, žmogaus dvasingumo ugdymo aktualijas modernėjančioje visuomenėje²⁶.

Dėstomų disciplinų ir ugdymo programų tarpdalykiškumo tendencijas galima matyti įtvirtintas Teologijos-filosofijos fakulteto statute²⁷. Vertėtų paminėti, kad tiek Teologijos-filosofijos fakulteto, tiek ir

23 Ten pat, p. 186–191.

24 Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1994, t. 7, p. 135.

25 P. Dovydaičio Pedagogikos istorijos paskaitų užrašai. *LNMMB*, F 29-43, l. 1–42; P. Dovydaičio Pedagogikos istorijos paskaitų užrašai, *LNMMB*, PR-841, l. 1–70.

26 Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1994, t. 7, p. 144.

27 Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto statutas, 1926. *LNMMB*, PR-878, l. 2–13.

Humanitarinių mokslų fakulteto studentai naudojo 1923 m. įsteigta bendrąją Lietuvos universiteto biblioteka ir šių abiejų fakultetų savo atskiromis bibliotekomis, taip pat pedagogikos ir psichologijos laboratorijomis²⁸.

Planuojant ir organizuojant Lietuvos universiteto studijas siekta susieti filosofijos ir ugdymo teorijos pagrindus. Ta prasme buvo itin svarbi, kultūros filosofo, lietuviškosios filosofinės terminijos kūrėjo Stasio Šalkauskio pedagoginė veikla, kuri rėmėsi jo teoriniais darbais, plėtojamomis koncepcijomis. Jo filosofinių ir ugdymo nuostatų svarbą akcentuodamas ir save jo mokiniu įvardinantis Antanas Maceina yra pabrėžęs, kad „jei kuri nors filosofija nesusiformuoja savos pedagogikos, ji visados lieka tik teorijoje. Jai nėra jokios vilties pereiti į praktinį žmonių gyvenimą ir šitą gyvenimą pertvarkyti, nes gyvenimo pertvarkymas pareina nuo ugdymo, o ugdymas nuo pedagogikos. Štai kodėl visi didieji filosofai buvo kartu ir pedagoginių sistemų kūrėjai, nes šiomis sistemomis jie norėjo pakeisti savo meto ugdymą, o su ugdymu ir patį gyvenimą. Tai yra kiekvieno gyvenimo filosofo kelias“²⁹.

Universitete S. Šalkauskis nuo 1922 m. dirbo filosofijos docentu, vėliau ekstrordinariu profesoriumi, skaitė filosofijos įvado, logikos, kultūros filosofijos, estetikos, bendrosios mokslinio darbo metodikos, pedagogikos kursus, taip pat specializuotus kursus: visuomeninio auklėjimo pagrinda-

dai, dorinimo mokslas, fizinio auklėjimo mokslas, kultūros filosofijos specialiosios problemos, terminologijos teorija ir kt.³⁰

Kaip byloja vėliau publikuotos spaudoje profesoriaus paskaitų ir pranešimų santraukos ar rankraščio teisėmis viešinti konspektai, jis akcentavo pasaulėžiūros formavimo svarbą, istorines, teorines filosofijos ir visuomenės ugdymo sanglaudas. Pavyzdžiui, viešojoje paskaitoje Lietuvos universitete „Pasaulėžiūra ir filosofija“ S. Šalkauskis išskirtinai nagrinėjo pasaulėžiūrinės filosofijos sampratą, jos struktūrą³¹. Verta paminėti, kad pasaulėžiūriniai filosofijos ir žmogaus ugdymo aspektai buvo jo sisteminių filosofijos kursų akiratyje, sudarė svarbią studijų turinio struktūrinę dalį. Lietuvos universiteto Teologijos ir filosofijos fakultete, taip pat studentams humanitarams dėstomas „Filosofijos įvado“ kursas apėmė ne tik filosofijos objekto, jo struktūros, filosofijos funkcijų pagrindų aiškinimą, išskirtinai buvo nagrinėjami filosofijos santykiai su kitomis žmogaus protinio gyvenimo apraiškomis: aptariami filosofijos ir pasaulėžiūros, religijos, kultūros santykiai³². Antroje įvadinio filosofijos kurso dalyje buvo aptariamos atskiros filosofijos studijų disciplinos ir jų interpretacijos: logika, gnoseologija, moralinė filosofija, estetika, kultūros ir religijos filosofija ir kt.³³

28 Biržiška, Vaclovas. Lietuvos aukštosios mokyklos. *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas: Šviesa, 1990, p. 22.

29 Maceina, Antanas. Prof. Stasio Šalkauskio pedagogika. *Stasy Šalkauskis. Raštai*. T. 6. Vilnius: Mintis, 1998, p. 6–7.

30 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 303.

31 Šalkauskis, Stasys. Pasaulėžiūra ir filosofija. *Logos*, 1924, Nr. 1, p. 29–40.

32 Šalkauskis, Stasys. *Filosofijos įvadas. Propedeutinė dalis*. Kaunas, 1928.

33 Šalkauskis, Stasys. Filosofijos įvadas. Paskaitų kursas skaitytas 1922–1923 m. *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau VUBRS)*, F 140–258.

Visuomenės ugdymo esmines pozicijas S. Šalkauskis vėliau pateikė savo dėstomame studentams epizodiniame kurse „Visuomeninis auklėjimas“, jame buvo apibrėžiama visuomeninio auklėjimo esmė ir svarba, jo struktūra, veiksniai ir priemonės. Atskirai čia buvo nagrinėjami politinio, ekonominio, socialinio, tautinio ir tarptautinio auklėjimo klausimai³⁴.

Žmogaus ugdymo, inteligentijos ir visuomenės sąveikų aspektai tapo svarbia Kultūros filosofijos paskaitų kurso grandimi, šia prasme paminėtinos numatytos šios studijų programos dalys: „Žmogus kaip kultūros veikėjas“, „Individas ir masė“, „Asmuo ir visuomenė“, „Idėjos kaip kultūrinės kūrybos motyvai“, „Individualinis ir visuomeninis kultūrinio gyvenimo atžvilgiai“ ir kt.³⁵ Profesoriaus paskaitose buvo dėstoma remiantis jo teorine koncepcija, pagal kurią kultūra apibūdinama kaip formuojanti veikla. Šiuo aspektu buvo nagrinėjamas teorinis pažinimas, praktinis ir estetiškas gamtos keitimas bei etinis „žmogaus prigimties formavimas. Kultūros procesas nagrinėjamas kaip abipusis objektyviųjų ir subjektyviųjų veiksnių visuma ir vyksmas³⁶.

Filosofijos pagrindų studijos ir filosofijos specializuotų disciplinų dėstymo sanglaudos su kultūros raidos procesais buvo

svaria visų humanitarikos kursų studijų grandimi. Pažymėtina, kad S. Šalkauskio kultūros filosofijos dėstymo programos plėtojimas vyko jau intelektualų aplinkoje stiprėjant diskusijoms ir aiškėjant skirtingoms interpretacijoms kultūros paskirties, jos tautiškumo ir universalumo, asmenybės ir visuomenės ugdymo ir kitais klausimais. Tačiau Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu kultūros filosofijos kūrimo iniciatyva, pasak Arūno Sverdiolo, tebe priklausė universiteto katalikiškiems kultūros filosofams S. Šalkauskiui ir A. Maceinai, „atsirėmusiems į neosholastinės filosofijos kategorijas, gamtos, kultūros, ir religijos hierarchijos sampratą, taip pat dinamizavusiems šios filosofinės mokyklos sąvokas gyvenimo filosofijos dvasia bei taikiusiems jas istoriosofiniams svarstymams³⁷.

Filosofijos, ypač pažinimo pagrindų studijos S. Šalkauskio pedagoginiame darbe buvo tiesiogiai siejamos su „Logikos“ kurso dėstymu, kaip nurodoma paskaitų rankraštyje, buvo siekiama pirmiausia atskleisti „kokia yra logikos vieta filosofijos visumoje“³⁸. Logika čia aiškinama kaip filosofinė disciplina apie mąstymo dėsnius, kurse nagrinėjami mąstymo pradai: suvokimas, sprendimas, protavimas. Antroje kurso dalyje „Mokslinė sistematizacija arba metodologija“ aptariamos mokslo priemonės: „aptartis“, „suskirstymas“, „įrodinėjimas“, „įtikrinamasis įrodinėjimas, „dedukcija ir indukcija“ ir kt. Kurso pabaiga skirta mokslo metodams, kurie etimologine savo prasme yra apibūdinami kaip „sąmoningai

34 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 310.

35 Šalkauskis, Stasys. *Kultūros filosofijos metmenys. Sutrauktas paskaitų kursas*. Kaunas, 1926; Šalkauskis, Stasys. *Kultūros filosofijos metmenys. Kurso planas. VUBRS, F 140-258*; Šalkauskis, Stasys. *Kultūros filosofija. Kurso programa*. LCVA, f 631, ap. 13, b. 164, l. 127.

36 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 307.

37 Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012, p. 606.

38 Šalkauskis, Stasys *Logika. Raštai*. T. 8. Vilnius: Mintis, 2005, p. 236.

nustatytas veikimo būdas siekti tikslą esamomis priemonėmis³⁹.

Su filosofijos studijomis S. Šalkauskis stengėsi susieti teorinius ir praktinius pedagogikos studijų aspektus. Jo nuomone, pedagogikos teorijai ir praktikai yra itin aktualios etika, estetika, logika, teisės filosofija, kultūros filosofija ir religijos filosofija. Parengtame „Bendrosios pedagogikos“ paskaitų kurse ugdymo teorija taip pat buvo siejama su istorinėmis visuomenės, jos kultūros raidos patirtimis, visuomeniškumas yra nurodomas kaip svarbi kultūrinio gyvenimo savybė. Todėl ugdymas, pasak profesoriaus, turi siekti įtraukti žmogų į šio gyvenimo aplinką, glaudžiai nagrinėjami asmens ir visuomenės ugdymo klausimai⁴⁰. Esminių žmogaus ugdymo vertybių visuma čia yra siejama ne tik su mąstymo ar žinių taikymo gebėjimais, taip pat su doriniu, estetiniu lavinimu, kuris yra svarbi viso kultūrinio ugdymo dalis⁴¹.

Jauno žmogaus auklėjimą ir lavinimą S. Šalkauskis akcentavo kaip neatsiejamas dvi bendrojo pedagoginio ugdymo dalis, išlavintas žmogus, jo teigimu, gavęs intelektualinį pagrindą, turi išsiugdyti galimybę laisvai orientotis visuomenės kultūrinio gyvenimo klausimais⁴².

Svarbiausi S. Šalkauskio dėstyto „Bendrosios pedagogikos“ kurso teoriniai ir praktiniai aspektai buvo pakankamai išsamiai užfiksuoti studentų užrašuose, geriausi konspektai pačių studentų buvo vis

tikslinami ir mašinarščio forma naudojami kaip mokymo priemonė. Šiuose užrašuose pirmiausia fiksuojami teoriniai klausimai, filosofijos, pasaulėžiūros įtakos pedagogikos principams formuoti, detaliai nurodytos profesoriaus paskaitose nagrinėtos žmogaus ugdymo vertybės, akcentuotas dorinis ugdymo pagrindas, visuomeniškumo svarba, tradicijų ir kultūrinio gyvenimo veiksniai ugdymo ir žmogaus lavinimo procese⁴³.

To meto filosofijos ir pedagogikos studentas Juozas Girnius vėliau taip vertino studijų organizavimo darbą: „Šalkauskis nelaikė pratybų laiko gaišimu, joms atsidėjo dideliu rūpestingumu. Kiekvieną referatą išsamiai įvertindavo ir šį vertinimą visada parengdavo raštu. Jis vertindavo ir koreferentą, lygiai kaip ir diskusiją, į kurią nesikišdavo. Vertinimai visada būdavo visapusiški: iš pradžių nurodydavo teigiamąsias savybes, paskui trūkumus. Ir pats menkiausias referatas susilaukė teigiamų žodžių. Dėl tokio rūpestingumo jo pratybos mums buvo tikroji mokslinio brendimo vieta“⁴⁴. Studentai savo atsiminimuose taip pat rašė, kad laikyti S. Šalkauskio dėstomų dalykų egzaminų eidavę gerai pasiruošę, „ir tai ne tiek dėl to, kad jis daug reikalautų, bet kadangi profesoriaus orumas tai verste versdavo“⁴⁵. Tai vertėtų sieti ir su atsiminimuose fiksuojamu itin nuosekliu teorinių ir praktinių klausimų sisteminimu profesoriaus dėstyme.

Remdamasis universitete pradėto savojo pedagoginio darbo patirtimi, 1925–1926 m.

39 Ten pat, p. 569.

40 Šalkauskis, Stasys. Pedagogikos paskaitos. Bendroji pedagogika. *Raštai*. T. 6. Vilnius: Mintis, 1998, p. 218–220 ir kt.

41 Ten pat, p. 228–229.

42 Ten pat, p. 208–210.

43 S. Šalkauskio Bendrosios pedagogikos paskaitų konspektai. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraštynas*, F 130–1575, l. 17–54.

44 Eretas, Juozas. Stasys Šalkauskis. 1886–1941. Brooklyn, New York: Tėvų Pranciškonų spaustuvė, p. 163.

45 Ten pat, p. 164.

S. Šalkauskis parengė studentams vadovėlį „Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai“⁴⁶, kuriame aprašė esminius duomenis apie studijų organizavimo ir studentų akademinio darbo pagrindus, mokslinio darbo priemones, šaltinius, mokslinio darbo rūšis, taip pat rekomendacijas rengiantiems mokslinį tekstą.

S. Šalkauskis savo parengtuose studijoms tekstuose ir pokalbiuose su studentais akcentavo esminius visiems studijuojantiems keltinus uždavinius, kurie pirmiausia apimà bendrąjį išsilavinimą, dalykinį tobulėjimą, savišvietą ir saviugdą, profesinį pasirėngimą. Išskirtinai buvo suformuluoti uždaviniai studijuojantiems užsienyje lietuvių studentams, jiems buvo siūloma kritiškai analizuoti užsienio šalių kultūros pasiekimus, „pasisavinti“ teigiamas patirtis, panaudoti tai savo individualiam tobulėjimui, taip pat stiprinant savo kultūrinės savimonės, numatyti savo šalies kultūrinio ir profesinio vystymo galimybes⁴⁷.

Vertėtų paminėti, kad paties S. Šalkauskio ir jo kolegų akademinis bei kultūrinis socialumas, kaip rodo atsiminimai, skatino ir studijuojančiųjų kultūrinį aktyvumą, dalyvavimą kultūrinuose jaunimo sąjūdžiuose, pavyzdžiui, studentiškoje Šatrijos meno draugijoje, kurioje aktyviai dalyvavo filosofijos skyriaus studentai. Literatūroje ir atsiminimuose itin akcentuojama S. Šalkauskio įtaka ateitininkų sąjū-

džiui, štai A. Maceina rašė, kad tai „yra tasai didysis ateitininkijos protas, savo sistemos ir logikos galia, savo minties gilumu ir sistemingumu davęs katalikiškajam jaunimui amžinos reikšmės idėjų“⁴⁸.

Katalikiškos pasaulėžiūros, katalikiško visuomenės ugdymo principų besilaikanti studentų Ateitininkų sąjunga, buvo didžiausia organizacija tarpukario Lietuvos aukštosiose mokyklose, jos svarbiausi ideologai ir globėjai buvo ne tik S. Šalkauskis, bet ir Teologijos-filosofijos fakulteto profesorai Pranas Dovydaitis, Pranas Kuraitis⁴⁹.

Teologijos ir filosofijos fakultete filosofiją dėstęs kunigas, profesorius P. Kuraitis yra laikomas pirmuoju profesionaliu lietuvių filosofu,⁵⁰ jo filosofijos daktaro disertaciją užsienyje apginta 1911 m. Neotomizmo krypties pozicijų pagrindu, rašė pažinimo teorijos, ontologijos, filosofijos istorijos, etikos, tautos ugdymo klausimais, savo idėjas ir sampratas viešino paskaitose. Po Lietuvos universiteto įsteigimo jis dirbo Filosofijos įžangos ir istorijos katedros vedėju, vėliau buvo ir šio fakulteto dekanas. Dėstė ontologiją, gnoseologiją, filosofijos istorijos įvadą, viduramžių filosofiją, naujųjų ir naujausių laikų filosofiją, taip pat Teologijos skyriuje – sociologiją, specialius dogmatinės teologijos klausimus, ir kt.

Dėstydamas pagrindines filosofijos disciplinas jis daug prisidėjo prie neotomistinės filosofijos metodologinių principų

46 Šalkauskis, Stasys. Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai. *Raštai*. T. 8. Vilnius: Mintis, 2005, p. 5–171; p. 569.

47 S. Šalkauskio pasikalbėjimo planas apie studijuojančių užsienyje lietuvių studentų uždavinius. 1927. *LNMMB*, F 47-1710, l. 1; Šalkauskis, Stasys. Apie studijuojančių užsienyje lietuvių uždavinius. *Raštai*. T. 8. Vilnius: Mintis, 2005, p. 205–206.

48 Eretas, Juozas. *Stasys Šalkauskis. 1886–1941*. Brooklyn, New York: Tėvų Pranciškonų spaustuvė, p. 250.

49 Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 224–225.

50 Kulakauskas, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022, p. 79.

įtvirtinimo. Antra vertus, P. Kuraitis griežtai skyrė filosofiją nuo specialiųjų mokslų, taip pat skyrė filosofiją nuo teologijos, atmetė net „krikščioniškos filosofijos“ terminą, tačiau teigė, jog ontologiją ir etiką sieja glaudus ryšys, nes dorovės normos, pasak jo, turinčios būti racionaliai pagrįstos⁵¹.

Profesorius bendradarbiavo žurnale „Logos“ ir kituose leidiniuose, nagrinėjo fundamentalias filosofijos problemas. P. Kuraitis sekė tarptautinį neoscholastinį judėjimą ir jame aktyviai atstovavo Lietuvos neotomistams: dalyvavo ir kalbėjo tarptautiniuose atomistinės filosofijos kongresuose ir kituose renginiuose⁵². Ketvirto dešimtmečio pradžioje jau Vytauto Didžiojo vardu vadinamame universitete buvo išleistas tomistinės filosofijos metodologinius pamatus analizuojantis dvitomis P. Kuraičio veikalas „Ontologija“⁵³. Filosofo tekstai buvo naudingi studijų programose, skirtingų katedrų dėstytojų pedagoginiam darbui.

Humanitarinių mokslų fakultete nuo 1923 m. dėstyti filosofijos įvadą, ontologiją, logiką, etiką, religijos filosofiją, bendrąją psichologiją pradėjo Izidorius Tamošaitis, skaitė specialius kursus apie Makso Šelerio sociologiją, etiką, socialinę filosofiją, Tomo Akviniečio sociologiją, taip pat dirbo administracinį darbą: vadovavo Bendrosios ir eksperimentinės psichologijos, vėliau Filosofijos sistemos katedroms. Domėjosi įvairiomis filosofijos kryptimis, ypač gyve-

nimo filosofija ir fenomenologija, mėgino remtis mokslo, religijos ir filosofijos sintezės principu⁵⁴.

Jo dėstomo filosofijos įvado paskaitų medžiaga buvo atspausdinta 1926 m., jos turinį sudarė atskiros teksto dalys apie filosofijos esmę, filosofijos požymius, filosofijos ir mokslo sanglaudas, filosofijos ir religijos sąveikos problemas, gnoseologiją ir kt. Išsamiau nagrinėjami pažinimo kilmės, pažinimo objekto ir tiesos klausimai⁵⁵. I. Tamošaitis Humanitarinių mokslų fakultete organizavo ir redagavo žurnalo „Eranus“ leidybą, kuriame buvo spausdinami filosofų darbai, tai padėjo skatinti kūrybinį darbą fakultete.

Filosofijos ir kultūros teorijos bei istorijos studijų procesas Lietuvos universitete buvo kvalifikuotai plėtojamas į pedagoginę veiklą įsitraukus išeiviams iš Rusijos Vosyliui Sezemanui ir Levui Karsavinui. Pirmasis sistemiškai tyrė moderniąsias Vakarų Europos filosofines sroves, gilinosi į logikos dėsnių ir paradoksų problematiką, estetikos, kaip teorinio dalyko, klausimus ir paskaitų pagrindu parengė ir išleido veikalą „Logika“. Antrasis, darbą pradėjęs Teologijos-filosofijos fakultete, vėliau buvo Humanitarinių mokslų fakulteto Visuotinės istorijos katedros vedėjas, nagrinėjo ir dėstė religijų ir religingumo problemas, viduramžių kultūros klausimus⁵⁶. Mokslinėje literatūroje jis yra vertinamas kaip originalios teosofinės

51 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 181.

52 Ten pat.

53 Kuraitis, Pranas. *Ontologija*. T. 1, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1931; Kuraitis, Pranas. *Ontologija*. T. 2, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1933.

54 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 358.

55 Tamošaitis, Izidorius. *Įvadas į filosofiją*. Kaunas, 1926.

56 Kulakauskas, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022, p. 80–81.

doktrinos (stačiatikiškai slavofilinės) kūrėjas, tarptautiniu lygiu pripažintas istorijos filosofas ir kultūros istorikas.

Istorikas Vincas Trumpa, remdamasis savo ir kitų studentų bei universiteto pedagogų atsiminimais, taip pat rašė apie šių iškilų profesorių itin sėkmingą išitraukimą į akademinį ir mokslinį gyvenimą, pabrėžė ir tai, kad „Sezemanas ir Karsavinas ne tik puikiai išmoko lietuvių kalbą, bet taip pat prisidėjo prie lietuviškosios mokslinės (ypač filosofinės) terminologijos kūrybos“⁵⁷. Istorijos ir filosofijos disciplinų išmanymas, pasak V. Trumpos, L. Karsavino dėstymą darė itin įdomų istorikams, „visuomet daugiau keliantį problemas negu duodantį gatavus atsakymus“⁵⁸.

Studijų administravimo dvilypumą bylojo ir skatino diskusijas tai, kad pagrindinės filosofijos ir kitų humanitarinių dalykų studijos telkėsi dviejuose fakultetuose – Teologijos-filosofijos ir Humanitarinių mokslų, buvo steigiamos paralelinės katedros, tačiau filosofijos srityje, kaip rašė filosofijos istorikas Romanas Plečkaitis, vertintina teigiamai kaip teorinės įvairovės mūsų filosofijoje išraiška⁵⁹.

Pagrindiniu filosofijos studijų centru tapo Teologijos-filosofijos fakultetas, jo filosofijos skyrius klausytojų skaičiumi smarkiai lenkė Humanitarinių mokslų fakulteto filosofijos skyrių. Pirmasis vien 1929 metais išleido 31 absolventą, o antrasis per visą laiką parengė tik 16 absolventų. Tačiau

Humanitarinių mokslų fakultete dirbusių profesorių V. Sezemano, I. Tamošaičio pasikaitas gausiai lankė skirtingų specialybių studentai, kuriems filosofijos dalykai buvo privalomi arba pasirinkiami⁶⁰.

Paminėtina tai, kad ir kai kuriuose kituose fakultetuose pradėta skaityti specializuotus filosofijos kursus. Filosofinio mąstymo, teorinių koncepcijų kūrybos ir praktikos sanglaudos, žmogaus ir visuomenės sąveikų problemos, buvo akcentuojamos teisės filosofijos dėstymo programoje.

Teisės filosofijos istorijos kursą teisininkams skaitė vienas iš Lietuvos universiteto steigėjų, Teisių fakulteto organizatorius ir ilgalaikis jo dekanas, teisininkas ir sociologas Petras Leonas⁶¹. Jo socialinės pažiūros susijusios su liberaliomis pozicijomis, buvo veikiamos klasikinio pozityvizmo idėjinų nuostatų. Leono etinėms pažiūroms buvo būdinga humanistinė tendencija, svarbiausiais etikos principais laikė harmoningos visumos siekimą ir žmoniškumą, kurį suprato kaip kiekvieno žmogaus vertės ir jo teisių pripažinimą⁶².

P. Leonas skaitomų paskaitų pagrindu parengė ir publikavo teisės filosofijos istorijos paskaitų medžiagą⁶³. Šiuose jo paskaitų tekstuose nagrinėjami bendrosios filosofijos objektas ir turinys, teisės filosofijos objektas, atskiroje dalyse aptariama teisės filosofijos reikšmė teisės raidai. Tekste išskiriami ir apžvelgiami svarbiausios epochos: „Rytai“,

60 Ten pat, p. 36.

61 Leonavičius, Petras. *Petras Leonas–Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002, p. 438–439.

62 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 191.

63 Leonas, Petras. *Teisės filosofijos istorija. Raštai T. 1*. Vilnius: teisės informacijos centras, 2005.

57 Trumpa, Vincas. *Apie žmones ir laiką*. Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 158.

58 Ten pat, p. 159.

59 Plečkaitis, Romanas. Filosofijos vaidmuo Lietuvos visuomenės gyvenime. *Lietuvos mokslas*, t. 5, kn. 15, Vilnius, 1997, p. 35.

„Klasiška senovė“, „Viduramžiai“, „Naujieji laikai“. Svarbiausiu teisės filosofijos raidos suvokimo uždaviniu nurodo teisinės santvarkos idealo kūrybos siekius skirtingų istorinių epochų mąstytojų veikaluose, jų teorinės ir praktinės reikšmės įvertinimą.

Teisės istorikė Ieva Deviatnikovaitė, tyrinėjusi išlikusius studentų diplominius darbus ir nurodo, kad iki 1931 m. studentai teisės filosofijos studijose daugiausia naudojami rusiškai ir vokiškai rašyta mokslinė literatūra (pavyzdžiui, vokiečių: B. Bauch, *Das Rechtsproblem in der Kantischen Philosophie*, H. Bargmann, *Der Formalismus in Kant's Rechtsphilosophie*), (pavyzdžiui, rusų: B. N. Čičerinas, *Teisės filosofija*). Iš lietuviškai rašytos literatūros naudotasi 1925–1926 m. P. Leono Teisės filosofijos istorijos paskaitų konspektais. Tenka pažymėti, kad literatūros šaltinių skaičius nebuvo labai turtingas. Šiek tiek vėliau pradėta naudotis ir kitais šaltiniais, pavyzdžiui, straipsniais periodiniuose leidiniuose „Logos“, „Kultūra“, „Vairas“, „Židinyas“, taip pat studentai rėmėsi, prancūzų (pavyzdžiui, A. Valensin, *Traité de droit naturel*) kalba rašyta literatūra. Iš viso yra išsaugota keliolika diplominių darbų, skirtų teisės filosofijos klausimams nagrinėti. Studentų, rašiusių teisės filosofijos temomis, diplominiuose darbuose buvo gvildinama teisės ir dorovės, jėgos ir teisės santykio problema, prigimtinės teisės koncepcija, pozityvioji teisė⁶⁴.

Teorijos ir istorijos aspektai, taip pat žmogaus ir visuomenės sąveikų klausimai buvo nagrinėjami P. Leono sociologijos paskaitų tekstuose, kurie buvo taip pat

64 Deviatnikovaitė, Ieva. Teisės filosofijos studijos tarpukario Lietuvoje. <https://doi.org/10.24101/lo-gos.2020.60>

viešinti prieškarinėje ir šių laikų nepriklausomos Lietuvos spaudoje⁶⁵. Paskaitų tekstuose šalia kitų klausimų buvo skyriai: „Socialinis pradas žmoguje“, „Svarbiausios žmonių junginių rūšys“, „Bendras žvilgsnis į istorinį žmonijos likimą“ ir kt. Paskaitose buvo pristatomos skirtingos teorinės pozicijos apie kintantį ir sudėtingą socialinį gyvenimą, kita vertus pabrėžiama P. Leono nuostata apie žmogaus socialinę prigimtį, jos įtaką visuomenės ir valstybių raidai.

1930 m. kovo 23 d. Lietuvos universiteto salėje vykusiame Studentų humanitarų draugijos viešame susirinkime P. Leonas skaitė pranešimą, kuriame pabrėžė socialinio ugdymo svarbą ir nurodė savo viziją: „kultūrinių uždavinių tikslas yra žmogaus, kaip tokio, o ne kokios privilegijuotos grupės nario, geresnis medžiaginis, dvasinis ir teisinis gyvenimas, sudarymas jam visose tose gyvenimo ir darbo srityse galėjimų siekti vis geresnį gyvenimą“⁶⁶. Tai pranešime siejama iš dalies su veiklos galimybių sudarymu ir žmogaus savarankiškumo, jo iniciatyvos ugdymu.

Filosofija Lietuvos universitete nebuvo užskliausta vien paskaitomis ir akademine aplinka, kaip pagrįstai akcentavo R. Plečkaitis, filosofijos sklaidos poveikis Lietuvos visuomenės intelektualiojo, kūrybinio ir kultūrinio gyvenimo raidai buvo reikšmingas⁶⁷. Kauno profesūra, universiteto studentai ir absolventai dalyvavo

65 Leonas, Petras. *Sociologijos paskaitos*. Vilnius: Pozicija, 1995.

66 Leonas, Petras. Kultūriniai Lietuvos uždaviniai. *Kultūra*, 1930, Nr. 5, p. 246.

67 Plečkaitis, Romanas. Filosofijos vaidmuo Lietuvos visuomenės gyvenime. *Lietuvos mokslas*, t. 5, kn. 15, Vilnius, 1997, p. 36.

publicistinėje, visuomeninių ir kultūros organizacijų raiškoje, plėtojo kultūrinius ryšius, diskusijas⁶⁸. Šio straipsnio temos prasme pabrėžtina filosofijos auklėjamojo, ugdomojo vaidmens reikšmė jaunimui ir visuomenei diegiant dorovinius ir socialinius idealus. Universiteto filosofai kūrė dorovinio, kultūrinio ugdymo koncepcijas, kurios buvo svarbios tiek įdiegiant ir plėtojant pedagogų rengimo studijas universitete, tiek ir formuojant Nepriklausomos Lietuvos visuomenės tautinės, pilietinės ir kultūrinės savimonės pagrindus.

1930 m. Lietuvos universitetui buvo ne tik suteiktas Vytauto Didžiojo vardas, buvo svarstomi universiteto veiklos reglamentų pakeitimai ir tų metų birželio 7 d. patvirtintas naujas Vytauto Didžiojo universiteto statusas. Pagal jį buvo sumažintas katedrų skaičius, nustatomi nauji administraciniai reikalavimai, kurie suvaržė fakultetų autonomiją steigiant savo padalinius⁶⁹. Nuo 22 iki 17 buvo sumažintas katedrų skaičius Teologijos-filosofijos fakultete, buvo siūlymų naikinti jo Filosofijos skyrių, tačiau šio fakulteto profesūrai pavyko pagrįsti filosofijos studijų tęstinumo svarbą ir išsaugoti abu skyrius, išlaikyti svarbią akademinio potencialo dalį⁷⁰.

Manytina, kad tai buvo naudinga toliau plėtojant filosofijos ir pedagoginio ugdymo teorinių kursų sanglaudą studijose. Vytauto Didžiojo universiteto 1930 m. pe-

dagogikos disciplinų studijų programoje, kurios sudaryme dalyvavo profesorius S. Šalkauskis, numatyta toliau pedagogikos studijas sieti su ugdymo filosofija, nagrinėti pasaulėžiūros formavimo klausimus, buvo nustatyti vertybiniai žmogaus ugdymo uždaviniai: protinis, dorinis, visuomeninis, tautinis, tarptautinis ir kt.⁷¹ Tai siekta sieti su savimone ir veiklos gebėjimais, skatinti ugdomo žmogaus sąmoningą veiklą, kūrybiškumą.

Filosofijos, kaip ir kitų humanitarinių mokslų, tarpdiscipliniškumas, jų edukacinės paskirties pagrindai neprarado aktualumo visuomenėje. Pirmaisiais Antrosios Lietuvos Respublikos ir nepriklausomybės atkūrimo metais žinomas tautosakos tyrėjas Norbertas Vėlius rašė: „pagal savo prigimtį mokslas yra viena iš humaniškiausių kultūros sričių, nes jis padeda žmogui suvokti pasaulio dėsningumą ir save, kaip to pasaulio dalį“⁷². Nepriklausomos Lietuvos publicistikoje mokslininkai humanitarai vis dažniau skatino disputą apie mokslo paskirtį kultūroje ir visuomenės edukacijoje, apie naujus laiko reikalavimus mokslui, visuomenės ir kultūros plėtotės sąlygas bei galimas naujas universitetų funkcijas⁷³. Kita vertus, itin svarbus šiame kontekste išlieka žmogaus kultūrinio tapatumo, kultūrinio socialumo ugdymas, todėl nepriklausomy-

68 Plačiau apie tai: Juzefovičius, Romualdas. Mokslo komunikacijos patirtys Lietuvos visuomenėje tarpukariu, *Sovijus*, 2017, t. 5, nr. 1, p. 48–66.

69 Veilientienė, Audronė. *Kauno technologijos universiteto istorijos kelias*. Kaunas: technologija, 2022, p. 45.

70 Jakulevičius, Aivaras. Teologijos-filosofijos fakultetas Vytauto universitete 1922–1940 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 26, 2005, p. 202.

71 Vytauto Didžiojo universiteto pedagogikos programos, 1930. *LNMMB*, PR-872, l. 20.

72 Vėlius, Norbertas. Gražinkime mokslui humanistinę paskirtį. *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr. 3, p. 2.

73 Rubavičius, Vytautas. „Moksliskumas“, „objektyvumas“ ir scientistinė ideologija. *Kultūros barai*, 1999, Nr. 10, p. 13–18; Humanitarinių ir socialinių mokslų vertinimo kriterijai. *Kultūros barai*, 1999, Nr. 2, p. 11–16; Samalavičius, Almantas. Universitetas: industrinė įmonė ar akademinė bendrija. *Kultūros barai*, 1997, Nr. 5, p. 8–14 ir kt.

bę atkūrusios Lietuvos valstybės švietimo koncepcijų pagrindai buvo pradėti formuoti remiantis tomis vertybėmis, kurios pirmiausia buvo nuosekliai įtvirtinamos jau tarpukario universitetinių studijų aplinkoje ir skleidžiamos visuomenėje.

Išvados

Apibendrinant straipsnyje pateiktus duomenis apie studijų organizavimo pradžią Aukštuosiuose kursuose 1920 m. ir jo pagrindu 1922 m. pradėjusiame veikti Lietuvos universitete, galima teigti, kad steigėjai sukūrė klasikinio europietiško universiteto modelį, kuris buvo glaudžiai siejamas su profesiniu parengimu, intelektualiu ugdymu, studijose buvo siekta skatinti kultūrinio socialumo aplinką. Humanitarų teorines studijas nuo pat aukštojo mokslo organizavimo Kaune pradžios buvo numatyta derinti su praktinio pedagoginio darbo perspektyvomis.

Filosofijos ir pedagoginio ugdymo disciplinas pradėta dėstyti tiek Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto, tiek Teologijos-filosofijos fakulteto studentams. Dėstomų filosofijos disciplinų ir ugdymo programų tarpdalykiškumo tendencijas galima išvelgti šių fakultetų statutuose, studijų programose ir kituose šaltiniuose.

Aukštųjų kursų ir vėliau Lietuvos universiteto studijų kryptingumo formavimo metais filosofijos ir ugdymo disciplinų dėstymo organizavimo prasme pažymėtinas Prano Dovydaičio indėlis, kuris akcentavo mokslo pažangos, visuomenės ir kultūros raidos sanglaudas, žmogaus dvasingumo ugdymo aktualijas modernėjančioje visuomenėje ir kitas vertes.

Siekiant susieti filosofijos ir pedagogikos teorinių pagrindų studijas buvo itin svarbi Stasio Šalkauskio pedagoginė veikla ir mokymo priemonės studentams, jis pabrėžė pasaulėžiūros formavimo svarbą, istorines, teorines filosofijos ir visuomenės ugdymo sanglaudas. Žmogaus ugdymo, inteligentijos ir visuomenės sąveikų aspektai tapo svarbia jo paskaitų kurso grandimi. Su filosofijos studijomis S. Šalkauskis stengėsi susieti teorinius ir praktinius pedagogikos studijų aspektus, akcentuotinas jo dėmesys etikai, estetikai, logikai, kultūros filosofijai, religijos filosofijai.

Plėtojant filosofijos ir teorines kultūros istorijos, ugdymo studijas Lietuvos universitete, stiprinant jų turinio tarptautiškumą ir tarpdalykiškumą buvo svarbus Prano Kuraičio, Izidoriaus Tamošaičio, taip pat atvykusiųjų į Kauną Vosyliaus Sezemano ir Levo Karsavino teorinis indėlis.

Kituose Lietuvos universiteto fakultetuose buvo pradėti skaityti ir labiau specializuoti filosofijos kursai, kurie iš dalies buvo siejami su pasaulėžiūros ugdymo problematika. Šioje srityje pažymėtinas teisininko ir sociologo Petro Leono filosofijos dėstymas, jo propaguojamos etinės pažiūros, kurioms buvo būdinga humanistiniai principai, akcentuojant harmoningos visumos siekimą ir žmoniškumą, kiekvieno žmogaus vertės ir jo teisių pripažinimą.

Filosofijos ir pedagogikos disciplinų dėstymas tapo ne tik integrale universitetinių humanitarinių, bet ir kitų disciplinų teorinių bei taikomųjų studijų dalimi, tai skatino stiprinti tarpdiscipliniškumą, formavo humanistinio inteligentijos ugdymo pagrindus. Formuojant studijų turinį buvo įvertinta filosofijos auklėjamojo, ugdomojo

vaidmens reikšmė jaunimui ir visuomenei diegiant dorovinius ir socialinius idealus. Universiteto filosofai kūrė dorovinio, kultūrinio ugdymo koncepcijas, kurios buvo svarbios įdiegiant ir plėtojant pedagogų ren-

gimo studijas universitete, ugdant studentų sociokultūrinio aktyvumo nuostatas. Filosofijos, kaip ir kitų humanitarinių mokslų, edukacinės paskirties pagrindai neprarado aktualumo šių dienų visuomenėje.

Literatūra ir šaltiniai

Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus dėstomi dalykai per 3 metus. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA)*, f. 391, ap. 4. b. 765, l. 65.

Aukštųjų kursų įstatai, švietimo ministro patvirtinti 1919 12 27. *LCVA*, f. 391, ap. 4. b. 765, l. 65.

Biržiška, Vaclovas. Lietuvos aukštosios mokyklos. *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas: Šviesa, 1990, p. 22.

Deviatnikovaitė, Ieva. Teisės filosofijos studijos tarpukario Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.24101/logos.2020.60>

Eretas, Juozas. *Stasys Šalkauskis. 1886–1941*. Brooklyn, New York: Tėvų Pranciškonų spaustuvė, 1960.

Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017.

Humanitarinių ir socialinių mokslų vertinimo

kriterijai. *Kultūros barai*, 1999, Nr. 2, p. 11–16.

Jakulevičius, Aivaras. Teologijos-filosofijos fakultetas Vytauto universitete 1922–1940 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 26, 2005, p. 202.

Juzefovičius, Romualdas. Mokslo komunikacijos patirtys Lietuvos visuomenėje tarpukariu. *Sovijus*, 2017, t. 5, nr. 1, p. 48–66.

Kovalčuk, Svetlana. *Главы из монографий „Взыскная истиня“*. Prieiga per internetą: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/kovalchuk-samarin-glavyy/o-veidemane.html>

Kulakauskas, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.

Kuraitis, Pranas. *Ontologija*. T. 1, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1931.

Kuraitis, Pranas. *Ontologija*. T. 2, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1933.

Leonas, Petras. Kultūriniai Lietuvos uždaviniai. *Kultūra*, 1930, Nr. 5, p. 246.

Leonas, Petras. *Sociologijos paskaitos*. Vilnius: Pozicija, 1995.

Leonas, Petras. *Teisės filosofijos istorija. Raštai T. 1*. Vilnius: teisės informacijos centras, 2005.

Leonavičius, Petras. *Petras Leonas–Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002.

Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991.

Lietuvos universiteto statutas. Projektas su Steigiamojo Seimo pataisomis, 1921. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (toliau LNMMBR)*, F 17-381, l. 1–35.

Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto statutas, 1926. *LNMMB*, PR-878, l. 2–13.

Maceina, Antanas. Prof. Stasio Šalkauskio pedagogika. *Stasys Šalkauskis. Raštai*. T. 6.

Vilnius: Mintis, 1998, p. 6–7.

Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.

P. Dovydaičio Pedagogikos istorijos paskaitų užrašai. *LNMMB*, F 29-43, l. 1–42; P. Dovydaičio Pedagogikos istorijos paskaitų užrašai. *LNMMB*, PR-841, l. 1–70.

Plečkaitis, Romanas. Filosofijos vaidmuo Lietuvos visuomenės gyvenime. *Lietuvos mokslas*, t. 5, kn. 15, Vilnius, 1997, p. 30–38.

Rubavičius, Vytautas. „Moksliskumas“, „objektyvumas“ ir scientistinė ideologija. *Kultūros barai*, 1999, Nr. 10, p. 13–18.

Rubavičius, Vytautas. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018.

S. Šalkauskio Bendrosios pedagogikos paskaitų konspektai. *LNMMB*, F 130-1575, l. 17–54.

- S. Šalkauskio pasikalbėjimo planas apie studijuojančių užsienyje lietuvių studentų uždavinius. 1927. *LNMMB*, F 47-1710, l. 1.
- Šalkauskis, Stasys. Logika. *Raštai*. T. 8. Vilnius: Mintis, 2005, p. 236.
- Šalkauskis, Stasys. Apie studijuojančių užsienyje Lietuvių uždavinius. *Raštai*. T. 8. Vilnius: Mintis, 2005, p. 205–206.
- Šalkauskis, Stasys. Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai. *Raštai*. T. 8. Vilnius: Mintis, 2005, p. 5–171.
- Šalkauskis, Stasys. Filosofijos įvadas. Paskaitų kursas skaitytas 1922–1923 m. *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau VUBRS)*, F 140–258.
- Šalkauskis, Stasys. Kultūros filosofija. Kurso programa. LCVA, f 631, ap. 13, b. 164, l. 127.
- Šalkauskis, Stasys. Kultūros filosofijos metmenys. Kurso planas. *VUBRS*, F 140–258.
- Šalkauskis, Stasys. *Kultūros filosofijos metmenys. Sutrauktas paskaitų kursas*. Kaunas, 1926.
- Šalkauskis, Stasys. Pasaulėžiūra ir filosofija. *Logos*, 1924, Nr. 1, p. 29–40.
- Šalkauskis, Stasys. Pedagogikos paskaitos. Bendroji pedagogika. *Raštai*. T. 6. Vilnius: Mintis, 1998, p. 218–220.
- Samalavičius, Almantas. Universitetas, rinkos ideologija ir kultūros disciplinos. *Sovijus*, 2015, t. 3, nr. 2, p.40–51.
- Samalavičius, Almantas. Universitetas: industrinė įmonė ar akademinė bendrija. *Kultūros barai*, 1997, Nr. 5, p. 8–14.
- Susirašinėjimas su LU Humanitarinių mokslų fakultetu apie personalo skyrimą, 1922. *LCVA*, f. 631, ap. 12, b. 76, l. 19–22.
- Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Aposrofa, 2012.
- Tamošaitis, Izidorius. *Įvadas į filosofiją*. Kaunas, 1926.
- Universiteto statutas. *Lietuvos universitetas*. Kaunas, 1923.
- Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1994, t. 7, p. 124.
- Veilientienė, Audronė. *Kauno technologijos universiteto istorijos kelias*. Kaunas, Kauno technologijos universitetas, 2022.
- Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.
- Vytauto Didžiojo universiteto pedagogikos programos, 1930. *LNMMB*, PR-872, l. 20.